

РОЗДІЛ II. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.77

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2021-2-04>

Охорона права промислової власності: нормативно-правовий аспект

Єфімова А. О.*студентка III курсу юридичного факультету**Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ**пр. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна**orcid.org/0000-0002-0858-2063**annefimova21@gmail.com***Ярошевська Т. В.***кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри цивільно-правових дисциплін**Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ**пр. Гагаріна, 26, Дніпро, Україна**orcid.org/0000-0001-5525-1681**yaroshevskaya-t@ukr.net*

Ключові слова: інтелектуальна власність, промислова власність, об'єкти права промислової власності, охорона промислової власності, інтеграція України в ЄС.

У статті розглядається історичний генезис виникнення і розвитку системи правової охорони промислової власності в Україні. Зроблено висновок, що в умовах становлення ринкової економіки, нових форм власності в Україні вперше розроблено власне законодавство у сфері охорони прав на об'єкти промислової власності, для розроблення і прийняття якого була використана значна наукова база і застосований як міжнародний, так і вітчизняний досвід. Загалом, законодавство України в цій сфері відповідає міжнародним нормам та вимогам ринкової економіки. Досліджено сучасні тенденції розвитку винахідництва в Україні в умовах європейської інтеграції. Зроблено висновок, що вибраний Україною шлях інтеграції в ЄС потребує максимального наближення законодавства України у сфері інтелектуальної власності до законодавств країн-членів ЄС. У статті наголошено на тому, що Угода про асоціацію України з ЄС містить значну кількість діючих у межах ЄС правових норм щодо охорони інтелектуальної та, зокрема, промислової власності, які мають бути імplementовані в законодавство України. Обґрунтовано, що для вирішення проблемних питань необхідно: встановити відповідність положень чинного національного законодавства у сфері охорони промислової власності законодавству країн-членів ЄС; удосконалити нормативно-правову базу та створити дієві механізми охорони промислової власності; розробити відповідну стратегію державної інноваційної економіко-правової політики для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг. У статті запропоновані шляхи вдосконалення законодавства України у сфері охорони промислової власності до європейських норм.

Protection of industrial property rights: regulatory and legal aspect

Yefimova A. O.

3rd year Student at the Faculty of Law
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Gagarin avenue, 26, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5525-1681
annefimova21@gmail.com

Yaroshevskaya T. V.

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Civil Law Disciplines
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs
Gagarin avenue, 26, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5525-1681
yaroshevskaya-t@ukr.net

Key words: *intellectual property, industrial property, objects of industrial property law, protection of industrial property, integration of Ukraine into the EU.*

The article considers the historical genesis of the emergence and development of the system of legal protection of industrial property in Ukraine. It is concluded that in the conditions of market economy and new forms of ownership in Ukraine for the first time developed its own legislation in the field of protection of industrial property rights, for the development and adoption of which a significant scientific base was used and applied both international and domestic experience. In general, the legislation of Ukraine in this area meets international standards and requirements of a market economy. The modern tendencies of development of invention in Ukraine in the conditions of European integration are investigated. It is concluded that the path of Ukraine's integration into the EU requires the maximum approximation of Ukrainian legislation to the legislation of EU member states. The article emphasizes that the Association Agreement between Ukraine and the EU contains a significant number of existing within the EU legal norms on the protection of intellectual and, in particular, industrial property, which must be implemented in the legislation of Ukraine. Attention is drawn to the fact that Ukraine's chosen path of integration into the EU requires the maximum approximation of national legislation in the field of intellectual property to the legislation of EU member states.

It is argued that in order to resolve problematic issues it is necessary: to establish a compliance of provisions of the current Ukraine's legislation in the sphere of industrial property with the EU member states' legislation; to improve a regulatory framework and to create efficient mechanisms of the protection of rights to industrial property objects; to develop an appropriate strategy of state innovative economic and legal policy to increase the competitiveness of domestic goods and services. The ways of improving the legislation of Ukraine in the sphere of protection of rights to industrial property objects to European standards are proposed.

Вступ. Наявність сучасної вітчизняної правової бази є необхідним атрибутом цивілізованої держави та важливим елементом належної охорони та захисту прав промислової власності.

Негативним фактором, що впливає на стан захисту та реалізації прав промислової власності, є порушення прав власності з боку держави та суспільства в цілому, тому держава захищає

права та законні інтереси всіх учасників. Світовий досвід доводить, що ефективний механізм охорони промислової власності є важливим елементом економічної політики держави, спрямованої на розвиток наукових досліджень, упровадження інновацій та прискорення науково-технічного прогресу. Подальші кроки в цьому напрямі неможливі без удосконалення механізму охорони й комерціалізації об'єктів права промислової власності, без вироблення чіткої державної політики у сфері розвитку ринку і створення системи охорони промислової власності.

Попри актуальність зазначеної проблеми, наразі питання законодавчого регулювання охорони прав суб'єктів промислової власності є таким, що потребує впливу державу на проблему, пов'язані з ефективністю охорони та захисту прав інтелектуальної власності, що перебуває у прямій залежності від дієвості нормативно-правової бази. Питанням становлення та розвитку інститутів охорони промислової власності присвячені праці таких відомих учених, як А.І. Абдулін, О.В. Басай, Ю.Л. Бошицький, В.І. Єрьоменко, А.С. Довгерт, Р.Є. Еннан, В.М. Крижна, А.О. Кодинець, В.М. Коссаєв, Н.С. Кузнєцова, Р.А. Майданик, В.Є. Макода, О.М. Мельник, О.П. Орлюк, О.А. Підпригора, О.О. Підпригора, Л.І. Ряботягова, О.Д. Святоцький, О.П. Сергєєв, В.П. Скрипко, Р.Б. Шишка, О.С. Яворська, І.Є. Якубівський та ін. Роботи зазначених авторів заклали підґрунтя для поглиблення та інтеграції напрямів у сфері права промислової власності. Але наявні напрацювання не охоплюють усі питання правової охорони промислової власності в Україні, зокрема в умовах євроінтеграції та оновлення законодавства у цій сфері.

Мета статті полягає в дослідженні історії становлення й сучасних тенденцій розвитку сфери промислової власності в Україні та внесення пропозицій і рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімке зростання ролі промислової власності в соціально-економічному розвитку суспільства, визнання творчої розумової праці як найважливішого чинника успішного комерційного та виробничого функціонування сучасних високотехнологічних підприємств, підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках спонукає до створення ефективного та надійного механізму охорони промислової власності в Україні.

Можна стверджувати, що винахідництво – одне з найдавніших занять людини й має вузько професійну сферу. Доцільно розглянути, як відбувалось становлення та розвиток в Україні інституту права промислової власності взагалі. До

1991 року в УРСР, як і в усій колишній Радянській державі, через панування соціалістичної ідеології та суспільної форми власності були відсутні спеціальні закони у сфері охорони промислової власності. Правове регулювання відносин у цій сфері забезпечувалося переважно підзаконними актами. Виключенням був розділ VI Цивільного кодексу Української РСР та Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції від 21 серпня 1973 року. Відповідно до норм Положення 1973 р. право на винахід належало винахіднику. Винахідник міг за своїм бажанням вимагати: по-перше, визнання за ним тільки авторства та отримання авторського свідоцтва і передачу державі виключного права на винахід; по-друге, визнання за ним авторства, надання йому виключного права на винахід та отримання патенту.

Відповідно до п. 31 Положення 1973 р. патент видавався на 15-річний строк. Отримати патент можливо було тільки у виключному порядку. Якщо творець об'єкта права таки ставав власником патенту, то впровадження винаходу було його особистою справою. Але на той час в основному на винахід видавалися авторські свідоцтва. За повідомленнями В.Р. Скрипка [1, с. 27], попри те, що законодавством СРСР передбачалося дві форми охорони винаходу – патент і авторське свідоцтво, 99% радянських громадян подавали заявки на видачу їм саме авторських свідоцтв, а не патентів. При цьому кількість патентів, що видавалися радянським винахідникам, з року в рік зменшувалася і становила буквально одиниці. Поряд із цим збільшувалося число іноземних заявників, що патентували свої винаходи в Радянській державі. Цей факт зумовлював необхідність збереження в законодавстві СРСР такої форми правової охорони, як патент. Проте радянський винахідник як патентовласник не мав можливості організувати промислове застосування об'єктів промислової власності, бо на той час засоби виробництва не могли знаходитися у приватній власності. Тому соціалістична держава через авторські свідоцтва налагоджувала відношення з творцем об'єкта права. Держава виплачувала винахіднику винагороду та брала на себе турботу про реалізацію об'єкта промислової власності. Між тим патентна форма таки існувала завдяки міжнародній політиці й становила інтерес тільки для іноземних винахідників.

Отже, авторське свідоцтво не один десяток років діяло в умовах соціалістичного господарства і на той час виправдовувало себе. Радянські підприємства безоплатно використовували об'єкти промислової власності, оскільки вони були державною власністю. Проте підприємства були зобов'язані виплачувати власнику авторського свідоцтва винагороду, яка була скоріше символіч-

ною. Але на той час творець об'єкта права промислової власності наділявся низкою пільг і прав, які були досить вагомими й суттєвими. Не можна однозначно стверджувати, що це була малоефективна форма правової охорони промислової власності. Вона була досить вигідна для самих творців: покладала турботу про використання об'єкта права промислової власності на державу, надіяла творців низкою пільг, яких не мали й не мають сучасні володільці патентів. Серед пільг були, наприклад, право на фіксовану винагороду за використання об'єкта права промислової власності, право на позачергове одержання квартири та інші. Але за роки існування СРСР протягом десятиріч формувалось уявлення про те, що тільки держава повинна дбати про впровадження нових наукових розробок у життя. У результаті такої практики в колишній Радянській державі, в тому числі на той час і в Україні, не було власника, зацікавленого в реалізації об'єктів права промислової власності. Тому сприяли уніфіковані ціни на товари, уніфіковані товари та вилучення прибутку підприємств на користь держави.

Спеціальне законодавство у сфері винахідництва в Україні почало формуватися після проголошення незалежності України. Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності й раціоналізаторських пропозицій в Україні від 18 вересня 1992 року стало першим нормативно-правовим актом у сфері промислової власності, який був прийнятий після легалізації приватної власності. Незважаючи на те, що введення в дію Тимчасового положення про правову охорону об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій було тимчасовим заходом, це Положення стало основою для створення правової бази у сфері охорони прав промислової власності в Україні. Тимчасовим положенням 1992 р. була запроваджена єдина патентна форма охорони винаходів. Також завдяки Тимчасовому положенню 1992 р. стало можливим у стислі строки організувати прийняття заяв і видачу патентів на винаходи та вирішити питання переєстрації охоронних документів колишньої Радянської держави на території України.

Наступним кроком стало прийняття 15 грудня 1993 р. Верховною Радою України трьох фундаментальних законодавчих актів у сфері промислової власності, а саме Законів України: «Про охорону прав на винаходи й корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». За Законом України «Про охорону прав на винаходи й корисні моделі» право на одержання патенту мали винахідник, роботодавець, правонаступник винахідника чи роботодавця та Фонд винаходів України, і це, на думку авторів статті, було дуже

доречно. Саме Фонд винаходів України мав здійснювати функції власника майнових прав на патент від імені держави та в її інтересах. Проте цей Фонд не був створений, до того ж у новій редакції цього самого Закону про нього взагалі не згадується. Таким чином, Україна так і не створила практичного механізму реалізації свого права на винаходи.

У 1996 році відбулася видатна подія для всього українського народу – прийняття Конституції України. Конституція України чітко визначила принципові засади державної політики й у сфері інтелектуальної власності. Зокрема, ч. 1 ст. 41 Конституції України надала право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Статтею 54 Конституції України проголошено свободу наукової, науково-технічної, художньої та іншої творчості.

У 2000 році був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Але в новому законодавчому акті замість простого й чіткого режиму набуття та здійснення прав на винаходи (корисні моделі), який діяв раніше, було затверджено громіздку систему із шести різновидів патентів, для отримання кожного з яких встановлено окремі правові підстави. Указом Президента України від 27 квітня 2001 р. «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» було намічено шляхи до подальшого приведення українського законодавства у сфері охорони промислової власності у відповідність до міжнародних норм.

Таким чином, за роки незалежності України було розроблено, прийнято і введено в дію основні законодавчі акти з питань охорони промислової власності. Цими законодавчими актами було закладено основу системи правової охорони промислової власності в Україні. Проте законодавство України у сфері охорони промислової власності хронічно відставало від потреб часу і не забезпечувало охорону прав на об'єкти права промислової власності. У зв'язку з цим виникла потреба перегляду національного законодавства і прийняття низки нових нормативних актів як на рівні поточного законодавства, так і на рівні кодифікованих актів. Тому важливим законодавчим актом у сфері інтелектуальної (промислової) власності став прийнятий 16 січня 2003 року Цивільний кодекс України. Нині основним положенням Цивільного кодексу України є визнання особистих немайнових та майнових прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. На підставі ст. 421 ЦК України первинним суб'єктом інтелектуальної власності є творець об'єкта права. Проте наразі Цивільний кодекс України перебуває

в стадії рекодифікації, й головними чинниками сучасної рекодифікації Цивільного кодексу України є: новітні реформи цивільного права в країнах Європейського союзу, зокрема розроблення і прийняття нових законодавчих актів, модернізація цивільно-правових кодифікацій з урахуванням європейських та міжнародних норм, європейська тенденція до гармонізації та уніфікації цивільно-правового регулювання.

Міжнародне співробітництво у сфері охорони промислової власності має великий вплив на розвиток підприємництва, зовнішньої торгівлі, інвестиційні та інноваційні процеси в Україні. Міжнародний обмін науково-технічною й особливо патентною інформацією, новітніми технологіями сприяє розвитку науково-технічного потенціалу в Україні. Тому після проголошення незалежності Україна заявила про подовження на її території дії Паризької конвенції про охорону промислової власності, Договору про патентну кооперацію (РСТ) та приєдналася до основних міжнародних договорів у сфері промислової власності. Також все більше визнання знаходять регіональні патентні союзи, як, наприклад, Європейська патентна конвенція. Йдеться про тенденцію зближення національних систем у сфері охорони промислової власності. Також у 1995 році набрала чинності Угода ТРІПС, яка є одним із договорів Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ) Світової організації торгівлі (СОТ). Угода ТРІПС передбачає запровадження норм здійснення, охорони та захисту прав інтелектуальної власності; дотримання міжнародних конвенцій із захисту прав інтелектуальної власності; надання національному режиму охорони; надання режиму охорони державам найбільшого сприяння. Наша держава стала повноправним членом світової спільноти й вступила до СОТ. 27 червня 2014 року Україна підписала Угоду про асоціацію між Україною – з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами – з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію між Україною та ЄС). Подальші наміри України – інтегруватися до Європейського союзу. Для цього Україні потрібно вирішити чимало питань, одним з яких є формування в державі цивілізованого ринку охорони промислової власності. Адже вибраний Україною шлях інтеграції в Європейський союз потребує максимального наближення національного законодавства до законодавства країн-членів ЄС. Необхідно зазначити, що Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить значну кількість чинних у межах Європейського союзу правових норм щодо охорони промислової власності, які мають бути імplementовані в законодавство України.

Таким чином, в умовах становлення ринкової економіки, нових форм власності в Україні вперше розроблено власне законодавство у сфері охорони прав промислової власності, для розроблення й прийняття якого була використана значна наукова база і застосований як міжнародний, так і вітчизняний досвід. Загалом, законодавство України в цій сфері відповідає міжнародним нормам та вимогам ринкової економіки. Але стрімке зростання ролі промислової власності в економічному розвитку суспільства, визнання інтелектуальної, творчої праці як найважливішого чинника успішного виробничого й комерційного функціонування сучасних високотехнологічних підприємств, підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках спонукає до створення ефективного та надійного механізму правової охорони сфери охорони прав на об'єкти права промислової власності [2, с. 129–134]. Державна політика має підтримувати найбільш важливі галузі виробництва, в яких використання новітніх досягнень технік і технологій може забезпечити одержання найбільшого ефекту та віддачі [3, с. 213–214]. Світовий досвід доводить, що ефективний механізм охорони прав на винаходи взагалі та на винаходи у сфері біотехнології зокрема є важливим елементом економічної політики держави, спрямованої на прискорення науково-технічного прогресу і впровадження інновацій.

Проте автори статті вважають, що для вдосконалення системи охорони та захисту інтелектуальної власності наразі в Україні доцільно створити й прийняти Кодекс України про інтелектуальну власність. Вагомими чинниками для прийняття кодифікованого акту у сфері інтелектуальної власності є: створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності; узгоджені норми, суперечливі положення, прогалини між спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності та Цивільним кодексом України; євроінтеграційні процеси в Україні; завдання створення єдиної системи охорони права інтелектуальної власності, здатної належним чином захистити права зацікавлених осіб.

На думку О. Світличного, створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності не повною мірою вирішило питання з приводу розмежування підвідомчості справ, пов'язаних із захистом інтелектуальної власності [4, с. 89]. Якщо раніше вирішення питань судового захисту інтелектуальної власності здебільшого відбувалося в господарських судах, то Указом Президента України від 29.09.2017 р. № 299/2017 був утворений Вищий суд з питань інтелектуальної власності.

Висновок. Таким чином, прагнення України інтегруватись у ЄС потребує найвищого рівня

необхідного законодавчого узгодження, яке полягатиме у виконанні досить жорстких вимог, зокрема й у сфері охорони промислової власності, визначених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС та Директивах Ради ЄС. Розв'язання проблемних питань з охорони зазначеної сфери вбачається у: встановленні відповідності положень чинного законодавства України законодав-

ству країн-членів Європейського союзу; вдосконаленні нормативно-правової бази та створенні дієвих механізмів охорони промислової власності, включаючи фінансове забезпечення дослідницьких і наукових розробок; відповідній стратегії державної інноваційної політики для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів і послуг.

Література

1. Скрипко В.Р. Охрана прав изобретателей и рационализаторов. Москва : Наука, 1982. 80 с.
2. Ярошевська Т. Історія становлення та сучасні тенденції розвитку винахідництва в Україні. *Evropský politický a právní diskurz*. 2021. № 2 P. 129–134.
3. Бошицький Ю.Л. Проблеми права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 1. С. 213–214.
4. Світличний О. Охорона інтелектуальної власності у світлі судової реформи в Україні. *Публічне право*. 2017. № 4. С. 88–94.

References

1. Skripko VR Protection of the rights of inventors and innovators. Moscow: Nauka, (1982). 80 p.
2. Yaroshevskaya T. History of formation and modern tendencies of invention development in Ukraine. *European political and legal discourse*. (2021). № 2 P. 129–134.
3. Boshytsky Yu. L. Problems of intellectual property law. *Journal of Kyiv University of Law*. (2013). № 1. S. 213–214.
4. Svitlichnij O. (2017). Ohorona intelektualnoyi vlasno-sti u svitli sudovoyi reformi v Ukrayini. *Publichne pravo*. No 4. P. 88–94.